

ต้นแบบ “กลุ่มเกษตรกรชาติพันธุ์ผู้ไทร่วมสมัย” ที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนชุมชน ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์

The Group of Contemporary Phu Thai Master Farmers: A Suitable Case Study of Community Drive in Kumkao Sub-district, Khaowong District, Kalasin Province

ธีระชาติ จิตระวัง^{1*}

Teerachart Jitrawang^{1*}

¹ สาขาวิชานวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

Department of Innovation for Local Development, Graduate School, Rajabhat Maha sarakham University

บทคัดย่อ

งานวิจัยเป็นนวัตกรรมทางด้านเกษตรและสังคม ที่มุ่งเน้นเพื่อสร้างความตระหนักต่อความสำคัญของความมั่นคงทางอาหารของคนในชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสร้างต้นแบบกลุ่มเกษตรกรชาติพันธุ์ผู้ไทร่วมสมัยที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนในชุมชนตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยงานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed methodology) คือ การวิจัยเชิงคุณภาพควบคู่การวิจัยเชิงปริมาณ และประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีวิจัย (Methodology) ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นหรือ CBR ซึ่งมีกระบวนการวิจัย คือ (1) การประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างพึงพอใจ (Appreciative Influence Control (AIC))(2) การเสวนาวางแผนอย่างมีส่วนร่วม (3) การจัดการกระบวนการเพื่อมุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม โดยเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ (1) การเปิดเวทีชาวบ้าน เวทีเสวนาทางวิชาการ (2) การสนทนากลุ่ม (Focus group) (3) การสนทนากลุ่มย่อย (4) การสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) (5) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participative observation) ทั้งยังใช้การวิจัยเชิงปริมาณ เพื่ออธิบายการเคลื่อนไหวของงานวิจัย โดยฐานคิดงานวิจัย คือ เกษตรกรลูกหลานทะเลาะ เก่งกล้า 3 ภูมิประยุกต์ (ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ภูมิปัญญา) พอเพียงผาสุกตลอดห่วงโซ่สายการผลิต ซึ่งผลการวิจัยพบว่า กระบวนการสร้างต้นแบบกลุ่มเกษตรกรชาติพันธุ์ผู้ไทร่วมสมัย ประกอบด้วย กลุ่มเกษตรกรต้นแบบและเครือข่าย จุดการเรียนรู้ ชุดความรู้ของกิจกรรม

คำสำคัญ: ต้นแบบกลุ่มเกษตรกรชาติพันธุ์ผู้ไทร่วมสมัย, ห่วงโซ่สายการผลิตของข้าวเขาวง, เกษตรกรลูกหลาน, ทะเลาะ, พอเพียงผาสุก

Abstract

This research was the agricultural and social innovation that raised awareness on the importance of community food security. The main purpose emphasized the processes of forming contemporary Phu Thai master farmers to appropriately drive the community in Kumkao Sub-district, Khaowong District, Kalasin Province. Mixed methodology was used in the study consisting of qualitative and quantitative research, and Community Based Research (CBR) was also applied. The techniques used in the research included Appreciative Influence Control (AIC), participatory planning discussion, and process management that focused on the direct involvement of local communities. Data collection instruments were open local forum, academic seminar, focus group, interview, in-depth interview, and participative observation. Additionally, the quantitative data were helped to demonstrate the movement

* Corresponding author. Tel.: 089 8914101

E-mail address : Teerachart1@hotmail.com

of the study. This study was based on the notion, "Descendants of Tala farmers will be excellent in 3 aspects (Terrain, Climate, and Wisdom), sufficient, and happy with all the production chain." The results show that the processes to form contemporary Phu Thai master farmers consisted of the group of master farmers and connections, learning points, and knowledge domains of activities.

Keywords: Group of contemporary Phu Thai master farmers, Kaowong's rice Supply chain, Descendants of Tala farmers, Sufficient and happy

บทนำ

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ในส่วนของบทที่ 5 ยุทธศาสตร์ความเข้มแข็งภาคเกษตร ความมั่นคงของอาหาร และพลังงาน ได้ระบุประเด็นศักยภาพของประเทศไทยในการเป็นฐานการผลิตภาคเกษตรที่เข้มแข็ง เนื่องด้วยมีที่ตั้งทางภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เหมาะสม มีภูมิปัญญาด้านการผลิต การประยุกต์เปลี่ยนแปลง และวัฒนธรรมอาหารที่เข้มแข็งและหลากหลาย จึงทำให้กลายเป็นประเทศผู้ผลิตอาหารส่งออกที่สำคัญรายใหญ่ที่สุดของโลก แต่เมื่อมองสถานการณ์การพัฒนาของภาคเกษตรของประเทศตลอดช่วงที่ผ่านมา ปรากฏการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นคือ บทบาทของภาคเกษตรเริ่มลดลงในขณะที่ยังเป็นฐานการผลิตที่สำคัญของประเทศ จากปรากฏการณ์นี้ทำให้ประเทศไทยในภาคการเกษตรมีความเสี่ยง โดยปัจจัยเสี่ยงที่สำคัญคือ ความอ่อนแอของภาคเกษตรที่เป็นฐานการผลิตที่สำคัญของประเทศ โดยเฉพาะเกษตรรายย่อย ทั้งนี้เป็นผลจาก การเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตในสังคมเกษตร ที่เข้าสู่สังคมปัจเจกมากขึ้น มีลักษณะต่างคนต่างอยู่ ความสำคัญแบบเครือญาติที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เริ่มหมดไป ขาดการปฏิสัมพันธ์และทำกิจกรรมร่วมกัน ในขณะที่ผลิตภาพการผลิตของภาคเกษตรลดลง อันเกิดจากการวิจัยและพัฒนา การพัฒนาพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ และโครงสร้างพื้นฐานด้านการเกษตรที่ยังไม่เพียงพอ จากประเด็นปรากฏการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นในภาพรวมใหญ่ของประเทศ รวมทั้งประเด็นปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ ทำให้ผู้วิจัยซึ่งมีอาชีพเป็นเกษตรรายย่อยอยู่แล้ว มีความสนใจ และหันกลับไปพิจารณาสถานการณ์การพัฒนาภาคเกษตรของบ้านเกิดคือ พื้นที่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นชุมชนท้องถิ่นที่ประชากรส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกูย มีภาษาพูดเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนเอง โดยอาชีพหลักคือ การทำนา ซึ่งผลผลิตทางการเกษตรโดยเฉพาะข้าวเหนียวขาว นั้นเป็นข้าวที่มีชื่อเสียงระดับประเทศ และนำรายได้เข้าสู่ท้องถิ่นอย่างมาก นอกจากนี้ยังมีสิ่งที่กลุ่มชาติพันธุ์ชาวกูยในท้องถิ่น มีความศรัทธาอันนับถืออย่างเคร่งครัด คือ หอทะเลหมากเหล็กดี หลักเมืองรวมทั้งเอกลักษณ์ในเชิงภูมิประเทศ

ซึ่งจะมีพื้นที่เป็นที่ราบในหุบเขาโดยมีภูเขาและป่าไม้ล้อมรอบเป็นวงกลม อย่างไรก็ตาม พื้นที่การทำเกษตรในเขต ตำบลคุ้มเก่า อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดกาฬสินธุ์นั้น เป็นพื้นที่ที่พึ่งพาน้ำฝนตามฤดูกาลแต่เพียงอย่างเดียว จึงไม่สามารถทำการเกษตรได้เต็มที่และต่อเนื่อง รวมทั้งประเด็นของการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศและการครอบครองทรัพยากรพันธุกรรม ส่งผลกระทบต่อวิถีการผลิตของเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของปริมาณและการกระจายตัวของน้ำฝน และการเปลี่ยนแปลงในเชิงฤดูกาลต่าง ๆ ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการผลิตข้าวเหนียวขาว ในขณะที่เดียวกันปัญหาการครอบครองทรัพยากรพันธุกรรมพืช และการผูกขาดทางการค้าเมล็ดพันธุ์พืช เริ่มส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของเกษตรกรรายย่อยจำนวนมาก ซึ่งจะเกิดกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของประเทศในระยะยาว จากปรากฏการณ์และประเด็นปัจจัยเสี่ยงดังกล่าวมา จำเป็นต้องสร้างภูมิคุ้มกัน ภาคเกษตรโดยภูมิคุ้มกันที่สำคัญ ที่ระบุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) คือ 1) ความเหมาะสมของที่ตั้งทางภูมิศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ 2) ฐานการผลิตการเกษตรที่เข้มแข็ง 3) องค์ความรู้เทคโนโลยีที่เหมาะสม 4) การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต 5) กลไกการบริหารจัดการที่มีธรรมาภิบาล

จากหลักภูมิคุ้มกันดังกล่าวมา จึงเป็นโจทย์ ในการสร้างนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นบ้านเกิด โดยมีชื่อนวัตกรรมว่า ต้นแบบ "กลุ่มเกษตรกรชาตพันธุ์ผู้ไทร่วมสมัย" กรณีศึกษา กลุ่มชาวนากูยไทเขาวง ตำบลคุ้มเก่า อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยจะเป็นนวัตกรรมทางด้านเกษตรและสังคม ที่จะนำไปสู่ การสนับสนุนการพัฒนาและถ่ายทอดองค์ความรู้ร่วมกับชุมชนและขยายผลงานวิจัย เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่นในภาคเกษตรในอนาคตสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากิจกรรมภาคการเกษตรตลอดห่วงโซ่การผลิตข้าว ของกลุ่มเกษตรกรชาตพันธุ์ผู้ไทเขาวง ในอดีตและปัจจุบัน

2. เพื่อออกแบบกิจกรรมภาคการเกษตรตลอดห่วงโซ่การผลิตข้าว ของกลุ่มเกษตรกรชาตพันธุ์ผู้ไทชาวกว ที่จะนำไปสู่การเป็นต้นแบบกลุ่มเกษตรกรชาตพันธุ์ผู้ไทร่วมสมัย

3. เพื่อสังเคราะห์ชุดความรู้ที่ก่อให้เกิดต้นแบบกลุ่มเกษตรกรชาตพันธุ์ผู้ไทร่วมสมัย

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา โดยงานวิจัยชิ้นนี้ มุ่งเน้นการสนับสนุน ให้มีการจัดตั้งแหล่งความรู้ (Knowledge center) ที่รวบรวมและนำองค์ความรู้ที่มีอยู่มาเผยแพร่และขยายผลให้กับเกษตรกร สนับสนุนให้เกิดการบริหารจัดการในรูปของกลุ่มทั้งแนวตั้งและแนวนอน ตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ ที่มีการดำเนินงานที่สอดคล้องกับการเติบโตสีเขียวและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีแนวคิดในการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ โดยพื้นที่ขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้และพื้นที่ขับเคลื่อนนวัตกรรม ตามความสนใจของกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่

- 2.1 ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์
- 2.2 อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
- 2.3 อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น

3. ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย คือกลุ่มชาวนาชาตพันธุ์ผู้ไท ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา โดยระยะเวลาการดำเนินงานระหว่างเดือนกันยายน พ.ศ. 2556 ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2557

วิธีดำเนินการวิจัย

กรอบแนวคิดพื้นฐานการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ตั้งกรอบแนวคิดพื้นฐานโดยใช้แนวคิดเชิงระบบประกอบด้วยส่วนนำเข้า, กระบวนการ, ผลลัพธ์, ส่วนย้อนกลับไว้ดังนี้

1. ส่วนนำเข้า คือ ส่วนประกอบพื้นฐานเป็นข้อเท็จจริงในเชิงพื้นที่ซึ่งประกอบด้วย ดังนี้ 1.1) ศักยภาพในการเกษตรในประเด็นเรื่องข้าวโดยผ่านกรอบของ 3 ภูมิภาค คือ ภูมิภาค, ภูมิภาค และภูมิภาค 1.2) วัฒนธรรมประเพณีที่ดำรงมาของชาตพันธุ์ผู้ไทโดยเฉพาะการเคารพ หอ ทะหลามเหศักดิ์ 1.3) ห่วงโซ่ตลอดสายการผลิตข้าว ตั้งแต่อุปสงค์ไปสู่อุปทาน โดยเริ่มต้นจากทรัพยากรดิน หรือ ป่าไม้ ฟาร์ม การแปรรูปขั้นต้น การแปรรูปขั้นซ้อน คำส่ง คำปลีก ผู้บริโภค

ซึ่งจะเป็นกรอบโครงสร้าง

2. ส่วนกระบวนการ คือ ส่วนประกอบหลักของกิจกรรมที่เป็นไปเพื่อค้นหาคำตอบของคำถามงานวิจัยคือ 2.1) กิจกรรมภาคการเกษตรตลอดห่วงโซ่การผลิตข้าว ของกลุ่มเกษตรกรชาตพันธุ์ผู้ไท ในอดีตและปัจจุบัน 2.2) กิจกรรมภาคการเกษตรตลอดห่วงโซ่การผลิตข้าว ของกลุ่มเกษตรกรชาตพันธุ์ผู้ไท ที่จะนำไปสู่ การเป็นกลุ่มเกษตรกรชาตพันธุ์ผู้ไทร่วมสมัย 2.3) ชุดความรู้ที่ก่อให้เกิดต้นแบบกลุ่มเกษตรกรชาตพันธุ์ผู้ไทร่วมสมัย

3. ส่วนผลลัพธ์ คือ การก่อเกิด ต้นแบบกลุ่มเกษตรกรชาตพันธุ์ผู้ไทร่วมสมัย และข้อสรุปของชุดความรู้ที่ ก่อให้เกิดต้นแบบกลุ่มเกษตรกรชาตพันธุ์ผู้ไทร่วมสมัย

4. ส่วนผลลัพธ์ คือ ความยั่งยืนของเกิด ต้นแบบกลุ่มเกษตรกรชาตพันธุ์ผู้ไทร่วมสมัย

การออกแบบงานวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ออกแบบการวิจัยโดยการประยุกต์ใช้ทฤษฎี การบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์โดยจะแบ่งการบริหารจัดการออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้ 1) ระดับรวม (Corporate Level) ซึ่งประกอบไปด้วยชื่อเรื่องงานวิจัย และวัตถุประสงค์งานวิจัย 2) ระดับจัดการ (Management Level) ซึ่งประกอบไปด้วย กรอบเครื่องมือที่นำมาประยุกต์ใช้จัดการเพื่อให้ได้ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย 3) ระดับปฏิบัติการ (Function Level) ซึ่งประกอบไปด้วย ประเด็นหรือสาระสำคัญของข้อมูลในเชิงรายละเอียดในส่วนขยายของกระบวนการวิจัยหลัก

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methodology) คือ การวิจัยเชิงปริมาณควบคู่การวิจัยเชิงคุณภาพ (ชาย โภธิสิตา.2554: 45-46) และประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีวิทยา (Methodology) ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community – Based Research หรือ (CBR) ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น (รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ.2553: 49-56) ซึ่งมีวิธีวิทยา 7 ขั้นตอน คือ

1. แสวงหาตัวนักวิจัย นั่นคือชาวบ้านสามารถเป็นนักวิจัยได้ ไม่จำกัดเพศ อายุ การศึกษา อาชีพ ฯลฯ

2. การพัฒนาโจทย์วิจัย/พัฒนาโครงการวิจัย คือ การเข้าใจงานวิจัยแบบ CBR เพื่อเชื่อมโยงปัญหา/ประเด็น (Text) ให้สัมพันธ์กับบริบทแวดล้อม (Context)

3. การออกแบบวิจัย
4. การทำความเข้าใจร่วม
5. การจัดการข้อมูล

ซึ่งในขั้นตอน 3,4,5) นี้ เป็นไปตามวิถีวิทยาของการวิจัยทั่วไป โดย CBR เป็นงานวิจัยแบบ Participatory Action Research (PAR) ที่สร้างความเข้าใจร่วมกันที่มีขอบเขตกว้างขวาง ได้สิ่งอื่น ๆ มากกว่าได้ข้อมูล

6. การใช้ประโยชน์จากข้อมูล คือนำไปเป็นแนวทางแก้ปัญหาในพื้นที่/องค์กร คั้นข้อมูลให้ชุมชน นำไปขยายผลสู่กลุ่มอื่น/พื้นที่อื่น เป็นหลักสูตรท้องถิ่น เป็นเนื้อหาการรสร้างกลไกการจัดการของชุมชน เป็นนโยบายท้องถิ่น

7. การถอด/สรุปบทเรียน ถือได้ว่าเป็นนวัตกรรมของวิถีวิทยา เพราะเป็นการพัฒนาปัญญา/วิถีคิดของคน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

งานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

1. การศึกษาวิจัยเอกสารและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง (Documentary study) โดยศึกษาจากหนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์และข้อเขียนต่าง ๆ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดฐานคิดในการศึกษา

2. การลงพื้นที่ เริ่มต้นจากการพหุลักษณะท้องถิ่นร่วมกับชุมชนและการสำรวจซ้ำหลายครั้งโดยผู้วิจัยและคณะผู้ช่วย ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ด้วยการเปิดเวทีชาวบ้าน ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participative observation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การสนทนากลุ่ม (Focus group) ทั้งยังใช้การวิจัยเชิงปริมาณด้วยการสอบถามแบบไม่มีโครงสร้าง ทั้งนี้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้เตรียมเทคนิคที่ใช้ในกระบวนการและพร้อมจะปรับเปลี่ยนเทคนิคที่ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เป็นจริง ส่วนการเข้าถึงข้อมูลนั้น ผู้วิจัยจะเป็นผู้ดำเนินการพร้อมด้วยคณะผู้ช่วยวิจัย ในขณะที่ชุมชน จะอยู่ในฐานะผู้ให้ข้อมูลและยังเป็นผู้ช่วยเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย ซึ่งข้อมูลที่ได้จะทำการเขียนบันทึก (Journal) ลงไว้ในกระดาดชาจารจ์ เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล หลังจากนั้นผู้วิจัยจะทำการถอดเนื้อหาที่ได้บันทึกไว้เป็นเอกสารทุกครั้งไป ดังนั้นข้อมูลที่ได้จึงประกอบด้วย

1) ข้อมูลจากเวทีชาวบ้าน 2) ข้อมูลจากสนทนากลุ่ม 3) ข้อมูลจากผู้รู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของพื้นที่ 4) ข้อมูลจากเอกสารท้องถิ่น 5) การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) ซึ่งมุ่งเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยกระบวนการจัดกิจกรรม และกระบวนการ

สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Observation) 6) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญในประเทศไทย ในเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ร่วมสมัยของประเทศไทยกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของพื้นที่

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิเคราะห์แบบการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) ซึ่งได้จากการศึกษาเอกสาร (Documentary) แผนที่ชุมชน การศึกษารายกรณี (Case study) การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant observation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus group) การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) การเขียนบันทึก (Journal) รวมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญในประเทศไทย ในเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ร่วมสมัยของประเทศไทยกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของพื้นที่ แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และนำเสนอเชิงพรรณนา เป็นการวิเคราะห์ทั้งในระหว่งการเก็บข้อมูลและหลังการเก็บข้อมูลโดยการจัดระเบียบข้อมูล (Data Organizing) คือนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาจำแนกตามประเภทและจัดกลุ่มข้อมูลที่ได้โดยการเชื่อมโยงข้อมูลกับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่ออธิบายผลการวิจัยซึ่งอยู่ในรูปการพรรณนา

ขั้นตอนดำเนินงาน

แบ่งออกเป็น 3 ระยะ

ระยะที่ 1 ศึกษากิจกรรมภาคการเกษตรตลอดห่วงโซ่การผลิตข้าว ของกลุ่มเกษตรกรชาติพันธุ์ผู้ไทเขาวง ในอดีตและปัจจุบัน

ระยะที่ 2 ออกแบบกิจกรรมภาคการเกษตรตลอดห่วงโซ่การผลิตข้าว ของกลุ่มเกษตรกรชาติพันธุ์ผู้ไทเขาวงที่จะนำไปสู่การเป็นกลุ่มเกษตรกรชาติพันธุ์ผู้ไทร่วมสมัย

ระยะที่ 3 สังเคราะห์ชุดความรู้ที่ก่อให้เกิดต้นแบบกลุ่มเกษตรกรชาติพันธุ์ผู้ไทร่วมสมัย

ผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยของกิจกรรมการศึกษาภาคการเกษตรตลอดห่วงโซ่การผลิตข้าวของกลุ่มเกษตรกรชาติพันธุ์ผู้ไทเขาวง ในอดีตและปัจจุบัน เป็นดังนี้

1.1 ระบบนิเวศเกษตรวัฒนธรรม หุบเขารูปประทุนแบบเขาวงก่อน พ.ศ. 2500 โดยแบ่งเป็นยุคย่อยได้ดังนี้ (1)

ในยุคผู้ไทยพวยพมาจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง มีการทำนาแบบทำนา ฆ่าเสือ กล่าวคือ มีปรากฏการณ์ในการทำนา โดยการบุกเบิกถางป่าเพื่อทำนา ยอมเสี่ยงอันตรายจากสัตว์ป่า เพื่อความอยู่รอด (2) ในยุคสงครามโลก ครั้งที่ 2 มีการทำนาแบบทำนา หาลุม กล่าวคือ ต้องทำนาด้วยความหวาดระแวง และต้องขุดหลุมหลบภัย และเตรียมข้าวแห้งไว้ในหลุมเพื่อสำรองไว้ในตอนสงคราม

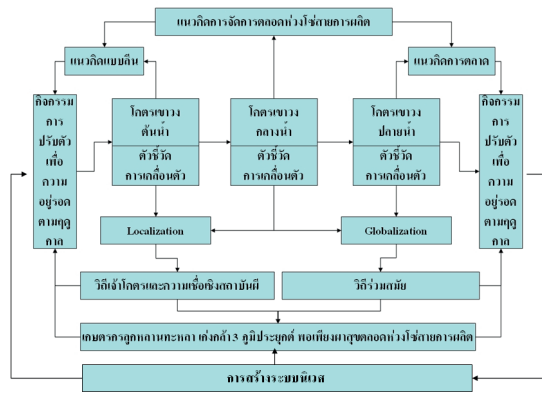
1.2 ระบบนิเวศเกษตรวัฒนธรรมหุบเขารูปประทุนแบบเขาวง ระหว่าง พ.ศ. 2501-2527 เป็นช่วงที่พื้นที่เขาวงจัดเป็นพื้นที่สีแดง จากการคุกคามของลัทธิคอมมิวนิสต์มีการทำนาแบบทำนาตอกบัตร หากชาวนาต้องการเข้าป่าหรือไปทำนาต้องไปขอบัตรอนุญาต ตำรวจและชุดคุ้มครองหมู่บ้าน ก่อนเวลาเก้าโมงเช้า เมื่อเข้าป่าหรือไปนาแล้วต้องกลับมาก่อนสี่โมงเย็น มิเช่นนั้นถูกจับ หรือลงโทษ

1.3 ระบบนิเวศเกษตรวัฒนธรรมหุบเขารูปประทุนแบบเขาวงระหว่าง พ.ศ. 2528-2550 เป็นยุคที่เกิดโครงการหลวง มีการทำนาแบบ ทำนา ค้ำข้าวสาร โดยในราวปี พ.ศ. 2507 ข้าวเขาวง เริ่มเป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียง มีพ่อค้าคนกลางจากนอกเขาวงมาเฝ้ารอเอาข้าวสาร หน้าโรงสีที่เขาวงแม้กระทั่ง 1 ตี 2

1.4 ระบบนิเวศเกษตรวัฒนธรรมหุบเขารูปประทุนแบบเขาวงระหว่าง พ.ศ. 2551-2557 ปัจจุบัน เป็นยุคกระจายอำนาจการปกครอง มีการทำนาแบบทำนา ค้ำข้าวเปลือก กล่าวคือ มีการทำนา ค้ำข้าวเปลือก ซื้อม้า ซื้อมันข้าวปลูกตัวเอง มีพ่อค้าคนกลางจากภายนอกที่มาซื้อข้าวในเขาวงเปลี่ยนวิธีการซื้อข้าว โดยการตระเวนซื้อข้าวเปลือก ไปสีขายเอง นอกจากนี้ เริ่มมีพ่อค้าคนกลางจากนอกเขาวงเข้ามารับซื้อข้าวเปลือก เพื่อเอาไปเก็บคัดเลือก และบรรจุถุงขายเป็นพันธุ์ข้าวและรำ เอามาขายที่เขาวง ในช่วงฤดูการทำนา รวมทั้งการเอาข้าวเปลือกไปจำหน่ายกับรัฐบาลแล้วก็ได้เงิน

2. ผลการวิจัยของกิจกรรมการออกแบบกิจกรรมภาคการเกษตรตลอดห่วงโซ่การผลิตข้าว ของกลุ่มเกษตรกรชาติพันธุ์ผู้ไทยเขาวง ที่จะนำไปสู่การเป็นกลุ่มเกษตรกรชาติพันธุ์ผู้ไทยร่วมสมัย เป็นดังนี้

เกิดเป็นโคตรเขาวงโมเดล เป็นโมเดลของกิจกรรมการออกแบบ กิจกรรมภาคการเกษตรตลอดห่วงโซ่การผลิตข้าวของกลุ่มเกษตรกรชาติพันธุ์ผู้ไทยที่จะนำไปสู่การเป็นกลุ่มเกษตรกรชาติพันธุ์ผู้ไทยร่วมสมัย ดังนี้

โดยกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากโคตรเขาวงโมเดลดังนี้

2.1 เกิดผลิตภัณฑ์ข้าวสารในนามแม่ในไร่เขาวงบรรจุถุง 5 กิโลกรัมและบรรจุถุง 1 กิโลกรัม

2.2 โคตรเขาวงต้นน้ำ ของห่วงโซ่สายการผลิตข้าว ในนามศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อการดำรงชีพเฝ้าชาติพันธุ์ผู้ไทย โคตรเขาวง โดยมีสถานที่ตั้ง ณ บ้านเลขที่ 1 ม.8 ต.คุ้มเก่า อ.เขาวง จ.กาฬสินธุ์

2.3 โคตรเขาวงกลางน้ำ ของห่วงโซ่สายการผลิตข้าว ในนาม โคตรเขาวง โดยมีสถานที่ตั้ง ณ บ้านเลขที่ 252 ม.11 บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม

2.4 โคตรเขาวงปลายน้ำ ของห่วงโซ่สายการผลิตข้าว ในนามศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้านอาหารพื้นเมืองชาติพันธุ์ผู้ไทย โคตรเขาวง ณ ศูนย์จำหน่ายของฝากทั่วประเทศภูมิสุข อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น

3. ผลการวิจัยของกิจกรรมการสังเคราะห์ชุดความรู้ที่ก่อให้เกิดต้นแบบกลุ่มเกษตรกรชาติพันธุ์ผู้ไทยร่วมสมัยเป็นดังนี้

3.1 หมวดหมู่ชุดความรู้เรื่อง หอ ทะหลา มเหศักดิ์ โดยแบ่งเป็นชุดความรู้ย่อยได้ดังนี้ 1) ชุดความรู้เรื่องประวัติหอ ทะหลา มเหศักดิ์ 2) ชุดความรู้เรื่องพิธีกรรมและการสักการะ หอ ทะหลา มเหศักดิ์

3.2 หมวดหมู่ชุดความรู้เรื่องความเคารพสิ่งเหนือธรรมชาติในเชิงสถาบันผีของชาติพันธุ์ผู้ไทย โดยแบ่งเป็นชุดความรู้ย่อยได้ดังนี้ 1) ชุดความรู้เรื่องผีศาสนาของชาติพันธุ์ผู้ไทย 2) ชุดความรู้เรื่องผีสูงสุดของชาติพันธุ์ผู้ไทย 3) ชุดความรู้เรื่องผีหลักของชาติพันธุ์ผู้ไทย 4) ชุดความรู้เรื่องผีบ้านของชาติพันธุ์ผู้ไทย 5) ชุดความรู้เรื่องผีนาของชาติพันธุ์ผู้ไทย 6) ชุดความรู้เรื่องผีคนของชาติพันธุ์ผู้ไทย

3.3 หมวดหมู่ชุดความรู้เรื่องการประยุกต์ 3 ภูมิ คือ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ภูมิปัญญาโดยแบ่งเป็นชุดความรู้ย่อยได้ดังนี้ 1) ชุดความรู้เรื่องการจัดการดิน 2) ชุดความรู้เรื่อง การจัดการน้ำ 3) ชุดความรู้เรื่องการจัดการลมโตนาฏ 4) ชุด ความรู้เรื่องการจัดการไฟและพลังงาน 5) ชุดความรู้เรื่อง ขนบของชาติพันธุ์ผู้ไท 6) ชุดความรู้เรื่องธรรมเนียมของชาติพันธุ์ ผู้ไท 7) ชุดความรู้เรื่องประเพณีของชาติพันธุ์ผู้ไท 8) ชุดความรู้ เรื่องวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ผู้ไท

3.4 หมวดหมู่ชุดความรู้เรื่องการสร้างความสุข จากความพอเพียง โดยแบ่งเป็นชุดความรู้ย่อยได้ดังนี้ 1) ชุด ความรู้เรื่องความสุข 2) ชุดความรู้เรื่องความพอเพียง

3.5 หมวดหมู่ชุดความรู้เรื่องในการทำการเกษตร ตลอดห่วงโซ่สายการผลิต โดยแบ่งเป็นชุดความรู้ย่อยได้ดังนี้ 1) ชุดความรู้อุปสงค์อุปทาน 2) ชุดความรู้การบริหารการเกษตร ต้นน้ำในห่วงโซ่สายการผลิต 3) ชุดความรู้การบริหารการเกษตร กลางน้ำในห่วงโซ่สายการผลิต 4) ชุดความรู้การบริหารการเกษตร ปลายน้ำในห่วงโซ่สายการผลิต

3.6 หมวดหมู่ชุดความรู้เรื่องการรวมกลุ่มบนฐาน ความใกล้ชิดทางสังคม ในวิถีเจ้าโคตรโดยแบ่งเป็นชุดความรู้ย่อยได้ดังนี้ 1) ชุดความรู้เรื่องเจ้าโคตร 2) ชุดความรู้เรื่องลุงตา 3) ชุดความรู้เรื่องทุ่งนา 4) ชุดความรู้เรื่องพาข้าว 5) ชุดความ รู้เรื่องล่ามนาย 6) ชุดความรู้เรื่องสายคัน

สรุปและอภิปรายผลการศึกษาวิจัย

1. ข้อค้นพบเรื่องข้าวเขาวงตามห่วงโซ่สายการผลิต ข้าวเขาวง เป็น ข้าวที่มีกิจกรรมการผลิตอย่างพิถีพิถัน เพื่อเคารพ 3 อย่าง โดยทั้ง 3 อย่างนี้ในความคำนึงของผู้ผลิต ก็มีตัวตนที่ชัดเจนเป็นอัตลักษณ์ ดังนี้ คือ

1.1 กิจกรรมการผลิตข้าว เคารพคน คือ กิจกรรม การผลิตข้าวอันพิถีพิถัน เพื่อแบ่งปันตามวิถีการรวมกลุ่มบน ความใกล้ชิดทางสังคมที่ชัดเจนและมีอัตลักษณ์ คือ วิถีเจ้า โคตรลุงตา ทุ่งนาพาข้าว ล่ามนายสายคัน

1.2 กิจกรรมการผลิตข้าว เคารพธรรมชาติ คือ กิจกรรมการผลิตข้าวอันพิถีพิถันโดยมีคำนึงถึงการเคารพ 3 ภูมิ คือ ภูมิประเทศ คือภูมิอากาศ และคือภูมิปัญญาแห่ง ชาติพันธุ์ ซึ่งมีความชัดเจนและเป็นอัตลักษณ์ เป็นสภาพ ภูมิประเทศแบบเขาวง

1.3 กิจกรรมการผลิตข้าว เคารพสิ่งเหนือธรรมชาติ คือ กิจกรรมการผลิตข้าวอันพิถีพิถันเพื่อแสดงความเคารพ ตามความเชื่อ ในเรื่องสถาบันผี โดยมี หอ ทะหลา มเหศักดิ์ เป็นจุดยึดเหนี่ยวจิตใจ กิจกรรมเหล่านี้เรียกว่า “ขนบ” ในการ

ผลิตข้าว ซึ่งจะเกิดขึ้นและเป็นไปในทุก ๆ วัน และเมื่อผู้ผลิต ข้าวมีทายาท ก็จะส่งต่อ “ขนบ” เหล่านี้ให้ด้วยความเลื่อมใส นอกจากนี้ในกรณีที่มีคนภายนอกพบเห็นกิจกรรมดังกล่าว ก็จะเกิดความเลื่อมใส จนเกิดเป็น “ธรรมนิยม” ในการสำรวจ ให้เกียรติหรือ เข้าร่วมกิจกรรมนั้นอย่างเต็มใจในทุกๆ ครั้ง เมื่อได้พบเห็น

2. ข้อค้นพบเรื่องวิถีการรวมกลุ่มภายใต้ความใกล้ชิด ทางสังคมแบบวิถีเจ้าโคตรลุงตา ทุ่งนาพาข้าว ล่ามนายสายคัน คือ

2.1 รูปแบบความสัมพันธ์แบบเจ้าโคตร คือ คบหา ไปมาหาสู่ ดูแลช่วยเหลือกันเนื่องจากมี “เจ้าโคตร” เดียวกัน คือ เป็นญาติกันทางสายเลือดบรรพบุรุษ

2.2 รูปแบบความสัมพันธ์แบบลุงตา คือ คบหา ไปมาหาสู่ ดูแลช่วยเหลือกันเนื่องจากมี “ลุงตา” เดียวกัน คือ มีผู้หลักผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือคนเดียวกัน อาจจะมีเจ้าโคตร เดียวกัน หรือ คนละเจ้าโคตรก็ได้

2.3 รูปแบบความสัมพันธ์แบบทุ่งนา คือ คบหา ไปมาหาสู่ ดูแลช่วยเหลือกัน เนื่องจากมีที่นาติดหรือใกล้เคียงกัน

2.4 รูปแบบความสัมพันธ์แบบพาข้าว คือ คบหา ไปมาหาสู่ ดูแลช่วยเหลือกันเนื่องจากมีบ้านเรือนที่พอกอาศัยติด หรือใกล้เคียงกัน

2.5 รูปแบบความสัมพันธ์แบบล่ามนาย คือ คบหา ไปมาหาสู่ ดูแลช่วยเหลือกันเนื่องจากเป็นพ่อล่ามแม่ล่าม ให้ลูกหลานแก่กัน

2.6 รูปแบบความสัมพันธ์แบบสายคัน คือ คบหา ไปมาหาสู่ ดูแลช่วยเหลือกันเนื่องจากมีลูกหลาน แต่งงานกัน หรือเป็นพี่น้องร่วมสาบานกัน

เอกสารอ้างอิง

- [1] กาญจนา แก้วเทพ. การทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน โดยเถื่อนมนุษย์ เป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพฯ : สภาคาทอโลกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2553.
- [2] คณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ, สำนักงาน. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559). กรุงเทพฯ : 2555.
- [3] ชาย โพธิ์สิตา. ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิง คุณภาพ. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นท์ติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2553.